

Drets molt torçats

Hi ha diverses maneres de matar.
A un home, pots clavar-li un ganivet
a la panxa,
o retirar-li el pa,
o no tenir-ne cura quan està malalt,
o entaforar-lo en una casa infecta,
o fer-lo matar treballant,
o incitar-lo al suïcidi,
o fer-lo anar a la guerra, etc.
Només unes quantes d'aquestes
coses són prohibides al nostre
Estat.

Bertolt Brecht

Les condicions de vida han empitjorat de manera generalitzada des del començament de la crisi, especialment a partir de l'any 2010. Així es desprèn de l'anàlisi que fa el Baròmetre Social d'Espanya (BSE), amb dades d'onze àmbits: renda i patrimoni, ocupació, salut, educació, habitatge, protecció social, seguretat i justícia, medi ambient, participació, relacions internacionals i gènere.

Les dades avalen l'experiència de la ciutadania del carrer: vivim pitjor no tan sols perquè tenim menys diners, sinó perquè veiem com una majoria que no para de créixer

no podem fer front a necessitats elementals. Les retallades que ens presenten com a imprescindibles "per sortir de la crisi" no afecten partides pressupostàries sinó drets bàsics.

Es poden subordinar els nostres drets als interessos de les oligarquies? La crisi pot ser l'excusa perquè drets bàsics quedin en paper mullat? Vivim en una democràcia (govern del poble) o en una plutocràcia (govern dels rics)? Aquestes mesures potser ens trauran de la crisi, però havent deixat enrere els drets que ens corresponen com a éssers humans, com a ciutadania.

Aquest *Global* es proposa ajudar a trobar respostes a aquestes preguntes, amb dades i anàlisis, posant juntes sobre la taula dades que ens solen arribar –si ens arriben– de manera fragmentària i sense contextualitzar.

sumari

- p. 02 1. Les persones tenim drets
- p. 10 2. Auge i caiguda de l'Estat del benestar
- p. 11 3. Quan els drets es torcen
- p. 20 4. Conseqüències de la pèrdua dels DDSS
- p. 24 5. Defensa dels DDSS i construcció de ciutadania
- p. 27 6. Sí que es pot. Alternatives en marxa

OXFAM Intermón

1. Les persones tenim drets

Pintura: Eugène Delacroix

Es considera un dret allò que es concedeix o es reconeix a un subjecte, segons circumstàncies molt diferents: el naixement, l'herència, el veïnatge, la conquesta, la feina, etc. En el cas dels drets humans, la circumstància és precisament aquesta: ser una persona. Són, doncs, inherents a tots els éssers humans pel sol fet de ser-ho, independentment de qualsevol tret diferencial: nacionalitat, lloc de residència, sexe, origen nacional o ètnic, color, religió, llengua o qualsevol altra condició. Atès que emanen de la dignitat de la persona, són **universals** (ningú no n'està exclòs), **inalienables** (a ningú no se li poden arrabassar), **indivisibles**, **interdependents**, **interrelacionats** (no són parcel·lables ni poden ser aplicats aïlladament: cap dret no és més important que un altre) i no condicionats (no es pot exigir cap mena de contrapartida). El deure corresponent a aquests drets és el respecte i la garantia als drets de les altres persones.

El contingut dels drets humans està estretament vinculat a les condicions que permeten que la persona es realitzi; és a dir, allò que garanteix una vida digna. Es pot dir en aquest sentit que corresponen a les necessitats bàsiques dels diferents àmbits en què consisteix l'ésser humà: aliment, seguretat, llibertat, afecte, etc.

La Declaració Universal dels Drets Humans per l'Assemblea General de les Nacions Unides (París, 10 de desembre de 1948) és la culminació d'un llarg procés en el qual la humanitat ha anat prenent consciència de la seva dignitat i igualtat, així com un punt de partida per anar concretant i desglossant aquests drets.

En cultures mil·lenàries es troben referències que es poden considerar precedents, com per exemple el codi de Hammurabi (Babilònia, 1700 a. C.), Pèricles (Grècia, segle v a. C.) o els edictes del rei Asoka (Índia, segle III a. C.). Tot i així, a mesura

que es forja la modernitat és quan es va assentant la convicció que les persones som subjectes de drets que tot poder ha de respectar perquè estan per sobre de la voluntat de qualsevol tirà. Els drets humans, tal com els entenem avui, són fills de la Il·lustració i de les revolucions burgeses que proclamen que ningú no és més ni millor que ningú perquè hagi nascut en una o altra família. A l'aristocràcia ("govern dels millors") de la sang s'oposa l'aristocràcia de la humanitat compartida. És el final de les monarquies absolutes i el naixement de les democràcies burgeses.

La primera formulació de l'època moderna és del 1776 i forma part de la Declaració d'Independència dels Estats Units. El 1789, la Revolució Francesa proclama la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, la més coneguda, que recull el dret a diferents aspectes d'allò que avui considerem exercici de la ciutadania política: sufragi, llibertat d'ex-

pressió, igualtat legal, etc. Cal aclarir que totes dues són filles del seu temps i que, efectivament, els drets que reconeix són de l'**home** i del ciutadà, és a dir, privativament dels barons.

Al llarg del segle XIX, la burgesia, la classe triomfant de les revolucions liberals, va assentar un sistema politicoeconòmic que afavoria els seus interessos de classe (sistema liberal capitalista). Com que la seva riquesa estava basada en l'exploració de la mà d'obra, la classe treballadora comença a agafar consciència de la seva situació subordinada. Certs moviments polítics i socials (el socialisme, en les vessants reformistes i revolucionàries, l'anarquisme, el feminisme, etc.) intenten subvertir aquesta situació. Alguns d'aquests discursos es van articular en el poder (socialdemocràcia) i altres van aconseguir certs èxits per mitjà de la mobilització (sufragi universal, jornada laboral de vuit hores, etc.).

El començament del segle XX registra dos fets decisius, de signe contrari:

- El triomf de la Revolució Russa, en la qual per primer cop té èxit un procés polític transformador que proposa canviar el sistema econòmic (capitalisme) i polític (liberal).
- I, com a resposta, el sorgiment de postures i de moviments ultranacionalistes que van desembocar en el feixisme, l'objectiu del qual era frenar per qualsevol mitjà, inclosa la violència, els principis d'igualtat econòmica i social que les ideologies socialistes (i el mateix liberalisme) havien plantejat. D'aquesta manera, el feixisme articulats en el poder (Itàlia, Alemanya, Espanya) restringia gran part dels drets individuals i col·lectius creient que amenaçaven l'estabilitat i l'ordre social.

El segle s'havia estrenat amb una guerra sanguinària (la primera considerada mundial), que va produir vuit milions de morts i sis milions de

discapacitats. Després van venir els règims totalitaris sorgits als anys 20 i 30, que van provocar un dels més grans horrors de la història, seguits de la Segona Guerra Mundial. Si l'espant de la primera gran guerra va donar naixement a la Societat de Nacions com un intent de no repetir errors, després de la segona sorgeix l'ONU com un crit de "Mai més!". Els judicis de Nuremberg i Tòquio contra alts responsables nazis i japonesos, acusats de crims de guerra i genocidis, mostraven la necessitat d'establir garanties de respecte als éssers humans, intentant un consens universal sobre un seguit de drets explicitats.

En aquest context, es produeix la Declaració, fruit del convenciment que, com proclama el preàmbul, "la llibertat, la justícia i la pau al món tenen com a base el reconeixement de la dignitat intrínseca i dels drets iguals i inalienables de tots els membres de la família humana".

Les generacions de drets humans

A partir del moment fundacional en què es proclama solemnement que tots els éssers humans, pel fet de

ser-ho, som subjectes d'un seguit de drets, es va iniciar un procés al llarg del qual aquests drets s'han anat desenvolupant i concretant. Aquesta evolució, encara en marxa, dona lloc a l'organització dels drets humans en tres generacions (concebuda per primer cop per Karel Vašák el 1979), cadascuna associada a un dels grans valors proclamats a la Revolució Francesa: llibertat, igualtat i fraternitat.

Els drets de primera generació són els civils i polítics, vinculats amb el principi de **llibertat**. Estan recollits en la Declaració Universal dels Drets Humans del 1948.

Els de segona generació són els econòmics, socials i culturals, i corresponen al principi d'**igualtat**. Estan recollits en el **Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals**, un tractat multilateral adoptat per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 16 de desembre de 1966.

La tercera generació de drets, sorgida als anys 80 i formada pels anomenats drets dels pobles, es relaciona amb la **solidaritat**. Recull drets heterogenis com el dret a la pau, la qualitat de vida, etc.

Foto: Freshwater

Salari ciutadà

Des de ja fa un quant temps, creix la reivindicació que entre els drets de la ciutadania es reconegui el de percebre uns ingressos que garanteixin l'accés a mitjans dignes de vida. Hi ha diverses formulacions, amb continguts diferents, però amb l'objectiu comú de reduir les desigualtats i participar en els béns comuns.

La **renda bàsica universal**, segons la Xarxa Renda Bàsica, és un ingrés pagat per l'Estat, com a dret de ciutadania, a cada membre de ple dret o resident de la societat fins i tot si no vol treballar de forma remunerada, sense tenir en consideració si és ric o pobre o, dit d'altra manera, independentment de quines puguin ser les altres possibles fonts de renda, i sense que importi amb qui convisqui.

La **renda garantida de ciutadania** és un dret universal de tots els ciutadans i ciutadanes, subjectiu, de caràcter individual, vinculat a la situació econòmica de la persona, i si s'escau, del nucli de convivència, no condicionat a disponibilitats presupostàries ni a l'obligació de participar en accions d'inserció social i laboral. El seu objectiu és garantir que ningú no estigui per sota del límit de la pobresa.

Drets econòmics, socials i culturals

Els **drets econòmics, socials i culturals (DESC)** ja estaven implícits en la Declaració Universal de 1948, en la mesura que reconeix que totes les persones són subjectes de drets, en igualtat, i que aquests drets constitueixen les condicions que garanteixen una vida digna.

L'Article 3 de la Declaració estableix el dret a la vida. Era qüestió de temps que les condicions que la garanteixen també fossin reconegudes com a drets, ja que la vida no és possible sense les condicions materials d'existència. Això passa l'any 1966, quan l'Assemblea General de les Nacions Unides adopta el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals de 1966, que va entrar en vigor el 3 de gener de 1976.

Després de la Segona Guerra Mundial, es donen les condicions per al que s'anomena el "pacte keynesià", en referència a l'economista britànic John Maynard Keynes, que defensa la intervenció dels poders públics en l'economia per corregir desigualtats produïdes pel sistema. Això significa un fre a la llei fonamental del liberalisme econòmic

–*laissez faire, laissez passer*–, amb un Estat fort que assumeix la responsabilitat de compensar i corregir les desigualtats alimentades per l'economia de mercat, mitjançant polítiques econòmiques i fiscals.

A això se suma l'auge que des del segle XIX va adquirint el moviment obrer i les consegüents conquestes socials, així com la por al comunisme de molts governs occidentals (després de la Segona Guerra Mundial, es va obrir el període de la Guerra Freda, amb dos blocs enfrontats que es miren amb temor i recel i que rivalitzen per atreure el món sencer a la seva àrea d'influència).

L'Estat es converteix en una mena de contrapoder, legitimat per la sobirania nacional, que, mitjançant un sistema fiscal de tipus redistributiu i de polítiques socials i de plena ocupació, avançava cap a l'aspiració històrica de l'equitat social i cap a un model polític basat en drets socials considerats universals.

Tot plegat va forjant l'Estat del benestar. Es pot dir que els DESC són els propis de l'Estat del benestar i de l'Estat social de dret, que apareix històricament com a superació de l'Estat de dret liberal.

Segons el Pacte Internacional, els DESC són:

- Nivell de vida saludable (inclou alimentació, vestit i habitatge)
- Salut
- Educació
- Treball (inclou els drets sindicals)
- Seguretat social
- Participació en la vida cultural (cultura, recerca, etc.)

L'aplicació dels DESC ha estat més teòrica que efectiva (i més reactiva que propositiva), i encara més en els contextos de crisi (dret al treball, dret a l'habitatge, etc.), en els quals simplement s'han vulnerat de manera reiterada.

El problema de fons d'aquests drets és que sobrepassen l'àmbit de la **llibertat** i aborden el concepte d'**igualtat**. En una societat capitalista és impossible una autèntica igualtat perquè el mateix sistema creix a còpia de desigualtat.

Foto: World Bank Photo Collection

Qui és responsable de garantir-los?

Es considera que un dret està garantit quan es compleixen aquestes sis condicions:

- Disponibilitat: es vulnera el dret a l'educació si no disposem d'una escola.
- Accessibilitat: si l'escola és massa lluny, o és massa cara, o està a l'abast només d'un perfil de gent determinat.
- Acceptabilitat: ha de ser socialment i comunitàriament acceptada;

per exemple, respectant la llengua autòctona.

- Sostenibilitat: la continuïtat ha d'estar garantida.
- Qualitat: no n'hi ha prou que l'escola existeixi; ha d'impartir educació de qualitat.
- Participació: els titulars de drets han de poder participar en la presa de decisions que afecten la prestació d'aquests serveis i drets.

Correspon als Estats garantir l'exercici dels drets dels seus ciutadans.

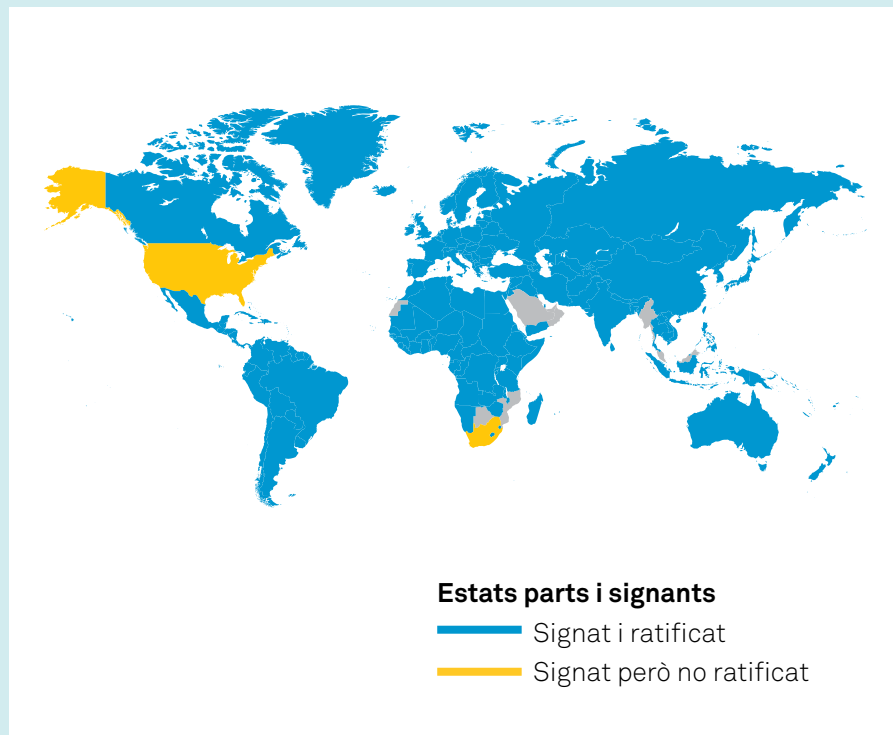
Actualment, tots els Estats han ratificat almenys un dels principals tractats de drets humans, i el 80% quatre o més, la qual cosa significa que es comprometen a establir obligacions jurídiques, a complir-les i a fer-les complir. A més a més, algunes normes fonamentals de drets humans tenen protecció universal en virtut del dret internacional consuetudinari.

Com es garanteixen? Amb lleis que confereixin suport jurídic, i amb recursos econòmics obtinguts mitjançant una fiscalitat justa.

Ciutadania global, compromís global

El **Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals** va ser adoptat per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 16 de desembre de 1966 i va entrar en vigor el 3 de gener de 1976. El desembre de 2008 en formaven part 160 països, i sis més l'havien signat però encara no ratificat. Amb posterioritat, s'hi ha adherit Palestina i l'ha ratificat el petit Estat insular de Palau. Tenint en compte que actualment hi ha 194 països reconeguts, no és una proporció del tot dolenta.

El que sí que és dolent és que ni signatures ni ratificacions no garanteixen que aquests drets es respectin en la pràctica. Es pot dir que en cap dels països signants la ciutadania no gaudeix completament de cap d'aquests drets. El 50% dels treballadors de tot el món guanya menys de dos dòlars diaris i no té cap tipus de contracte ni de protecció social. Més de 1.100 milions de persones passen habitualment gana i gairebé 2.000 milions viuen en situació de pobresa extrema. L'ONU informa que 300.000 persones no tenen una casa per viure. Hi ha 58 milions

de nens i nenes sense escolaritzar, segons la UNESCO, dels quals prop d'un 43% (15 milions de nenes i 10 milions de nens) potser mai no arribaran a posar un peu en una classe si continua la tendència actual.

Si en molts països l'Estat del benestar està perdent terreny, en molts mai no ha fet acte de presència. Servirà això de consol per a la ciutadania que encara gaudim d'algunes

restes? Si volem un món regit pels principis de la Declaració Universal dels Drets Humans, que comença proclamant la igualtat de totes les persones, hem de treballar perquè aquests drets s'universalitzin en la pràctica. La vulneració dels drets d'una sola persona ens vulnera a totes. La ciutadania global exigeix compromís global.

Lleis

Com s'explica que, no obstant això, es respectin tan poc? El problema és que els drets econòmics, socials i culturals reben un tractament molt diferent dels civils en les constitucions dels Estats. A diferència dels de primera generació, que són "d'obligat compliment" (cosa que no significa que es respectin completament: segons un informe aparegut el desembre de 2013, 180 països els vulneren d'alguna manera), els DESC queden com aspiracions força indeterminades. Per exemple, en la Constitució espanyola, els drets civils (dret al vot, llibertat d'expressió, etc.) apareixen en el capítol dels drets i llibertats que els poders públics tenen obligació de garantir; si una llei de rang inferior hi entra en contradicció, pot ser denunciada davant el Tribunal Constitucional. Els drets socials estan recollits, però, en el dels "Principis rectors de la política social i econòmica", que el legislador ha de tenir en compte (no és obligatori), però sense garanties jurídiques. És a dir, la ciutadania no pot exigir tutela judicial per reclamar una feina, un habitatge, un ambulatori o un col·legi.

També hi ha un conflicte epistemològic que la dreta ha fet servir força bé: la suposada dicotomia entre llibertat i igualtat. Així, quan alguns

sectors denuncien la vulneració d'un DESC (per exemple, el dret a l'habitatge), els governs responen que defensar aquest dret és anar en contra de la llibertat (en aquest cas empresarial). Passa una cosa semblant amb el dret al treball.

Així, es pot donar el cas –que és dóna– que hi hagi lleis que no tan sols no garanteixen drets, sinó que en faciliten i en legalitzen la vulneració. Per exemple, el dret a l'habitatge.

- Llei del sòl (2002): promulgada durant el Govern d'Aznar, ve a dir que tot sòl no qualificat com a no urbanitzable és urbanitzable, i així obre la porta a especular amb un dret bàsic. La seva repercussió en la bombolla immobiliària ha estat enorme.
- Llei hipotecària (1947): no està pensada com a mitjà d'accés a l'habitatge, sinó per a persones amb molts recursos i coneixements específics. Condemna a l'exclusió grans col·lectius amb mesures com uns interessos de demora abusius: en ocasions, un sol dia de demora comporta un increment del deute de 100 €. A això, s'hi afegixen els aspectes fiscals: el Govern es lucra amb les execucions hipotecàries.

Per tant, no podem esperar que els nostres DESC es respectin fins que

no quedin articulats en constitucions de manera clara, encara que acudir a instàncies internacionals (com han fet alguns advocats amb temes de desallotjaments) hagi permès algun èxit tímid.

Recursos econòmics

Foto: Portal del Sur

Els impostos són necessaris per finançar unes polítiques i uns serveis públics de qualitat que garanteixin l'exercici dels drets ciutadans, la igualtat d'oportunitats i la cohesió social. Perquè sigui així, és imprescindible que els impostos siguin equitatius (cadascú contribueix segons la seva capacitat), que les institucions i els procediments siguin transparents, i que aquests impostos es facin servir bé, amb eficiència, qualitat i transparència, i que, quan es malbaraten, hi hagi mecanismes que ho corregeixin amb contundència.

El sistema tributari serveix per recaptar i per distribuir, i no és innocent: segons s'orienti, pot, en la pràctica, reduir o augmentar les desigualtats. "Un sistema fiscal serà just si el sistema tributari és just i si la política de despesa inverteix de manera eficient en la provisió de serveis públics gratuïts, universals i de qualitat, en la promoció de l'ocupació i en la provisió de les infraestructures necessàries", assenyalava un informe d'Oxfam Intermón sobre justícia fiscal titulat *Tant tens, tant pagues?*

Foto: Joan Ggk

Deu canvis necessaris per a una reforma fiscal justa

1. La política fiscal ha de combatre la desigualtat al marge d'interessos partidistes, contribuint a una societat més justa i equitativa.
2. Cal recaptar prou per finançar un model social que garanteixi serveis públics de qualitat i igualtat d'oportunitats.
3. S'ha d'aplicar "tolerància zero" al frau fiscal, incloent mesures que posin fre a la impunitat dels evasors.
4. Els privilegis i l'opacitat dels paradisos fiscals han de desaparèixer.
5. Recaptar més no pot comportar augmentar l'esforç fiscal de les

classes mitjanes i dels més pobres. Qui més té ha de contribuir més.

6. Tots, empreses i individus, han de tributar segons la seva capacitat i la seva activitat econòmica real, sense privilegis ni excepcions.

7. Les grans fortunes i les rendes del capital han de contribuir en més mesura, per tal de reduir la pressió sobre els salaris i el consum.

8. El sistema tributari ha de ser progressiu i equitatiu en conjunt, sense mesures que afavoreixin els interessos d'uns quants.

9. Els beneficis fiscals han de ser excepcionals i només han d'aplicar-se si permeten crear valor real i durador (com la creació de nous llocs de treball de qualitat).

10. Una bona política tributària requereix un debat públic obert, transparent i amb participació ciutadana.

(*Tant tens, tant pagues?* Informe Oxfam Intermón núm. 35).

Foto: Oxfam Intermón

Un sistema tributari que recaigui sobretot en les rendes del treball i en el consum, en lloc de gravar la riquesa, que no lluiti eficaçment contra el frau i l'evasió fiscal de les grans fortunes, significa subvertir el principi que dóna sentit als im-

postos, ja que paguen més els qui menys tenen. Els impostos indirectes tenen un paper molt important en la capacitat redistributiva de la fiscalitat, ja que estan vinculats, no pas als béns que es posseeixen, sinó a les despeses, incloses les que

es fan per satisfer necessitats bàsiques, com l'alimentació o la cultura. Si, per exemple, s'apuja l'IVA de productes de primera necessitat, com l'alimentació o els medicaments, totes les persones que compren tributen per igual, independentment que presideixin una multinacional o estiguin a l'atur. Un altre element significatiu és què s'afavoreix amb exempcions o desgravacions i a quines rendes afavoreix. Tots dos aspectes defineixen l'orientació real d'una política fiscal, i no les declaracions ni les notes de premsa.

La tercera pota és la capacitat per tal que tributi tothom que hi estigui obligat, sense excepció, especialment les rendes més altes, mitjançant polítiques efectives de lluita contra el frau i l'evasió de capitals.

Sembla que el sistema tributari que acabem de descriure és l'espanyol, que fa que els qui financen l'Estat siguin, sobretot, les classes treballadores i el conjunt de la ciutadania mitjançant els impostos indirectes

Foto: La Moncloa Gobierno de España

que graven el consum, tal com mostra una dada escandalosa extreta de l'informe d'OI que hem esmentat: les famílies aporten gairebé 50 vegades més a les arques públiques que les grans empreses. IRPF, IVA i impostos especials representen al voltant del 80% de la recaptació líquida, i deixen només un 20% per a l'Impost sobre Societats, que la crisi ha rebaixat fins a un 12% des de l'any 2008.

Les rendes i els guanys del capital –especialment si són molt elevats– se solen canalitzar per mitjà d'instruments financers que permeten una tributació molt inferior, de manera que la renda declarada no reflecteix realment la capacitat econòmica dels subjectes. Un d'aquests mecanismes són les SICAV (Societats d'Inversió de Capital Variable), que possibiliten que els propietaris d'aquests capitals tributin l'1% pels seus beneficis, en lloc del 27% que els correspondria com a renda de capital o el 30% com a benefici d'una empresa. A Espanya, els ingressos obtinguts pel treball paguen uns impostos molt superiors als guanyats, per exemple, operant en Borsa.

A això, s'hi suma la gran quantitat i varietat de facilitats que el sistema proporciona a les grans empreses, en forma de deduccions i d'exempcions fiscals. Segons l'informe esmentat, *Tant tens, tant pagues?*, el 2011, a les deu empreses principals de l'IBEX35 els hauria correspost pagar 10.211 milions d'euros per l'Impost de Societats (el 30% dels 34.036 milions d'euros de beneficis abans d'impostos que van obtenir); tot i així, només van pagar 5.796 milions (gairebé el 18% de tipus efectiu sobre la base imposable). La resta, 4.415 milions d'euros (més que tot el pressupost per a salut de l'Administració central el 2014), es va quedar pel camí gràcies al gran nombre de deduccions fiscals i d'estratègies comptables.

Si bé qui ha tingut més responsabilitat en la crisi han estat les grans

Foto: The Real Duluoz

entitats financeres i qui més la pateix la ciutadania, les mesures adoptades per fer-hi front sempre han anat en el mateix sentit: augmentar la bretxa en detriment de la ciutadania. Una reforma del mercat laboral que facilita l'acomiadament, baixades en la prestació per desocupació, rebaixes en el salari mínim... tot apunta en la mateixa direcció. L'abril de 2011, el Govern va deixar de vincular les grans rebaixes fiscals per a les multinacionals al manteniment de les plantilles. Quatre mesos després, Telefónica va anunciar la intenció d'acomiar 8.500 empleats. L'any anterior, la multinacional espanyola, lluny de tenir pèrdues, va assolir els majors beneficis obtinguts mai per una empresa espanyola: 10.167 milions d'euros. "El passat mes de gener, el president Rajoy va anunciar que Espanya sortiria de la crisi el 2014. Hi ha brots verds. El crèdit arriba a les grans empreses i fins i tot Bill Gates inverteix a Espanya. Aquell mateix dia, 4,7 milions de persones encara esperen a la cua de l'atur, nou milions tenen problemes per pagar el rebut de la llum i gairebé la meitat dels ciutadans espanyols més grans de 15 anys tenen problemes per comprar menjar, roba o medicaments". (Daniel Montero a *Gobernar para las élites*, 2013, pàg. 14).

Les pujades de l'IVA al juny de 2010 i al setembre de 2012 han repre-

sentat un augment de més de cinc punts en poc més de tres anys. L'any 2010 també es va pujar el gravamen de les rendes de l'estalvi en l'IRPF. Per últim, la reforma que es va aprovar a final de 2011 i que es va fer efectiva l'any 2013 en declarar les rendes de 2012 (en principi com a mesura temporal per dos anys, però ja estesa a 2014) va representar un augment dels tipus impositius de l'IRPF sobre el treball.

A Espanya hi ha un considerable frau fiscal (i una gran permissivitat al respecte), que segueix paràmetres semblants. Tot i que per la seva naturalesa delictiva és difícil tenir-ne xifres, el Sindicat de Tècnics del Ministeri d'Hisenda estima que l'evasió fiscal d'impostos a Espanya ronda els 59.500 milions d'euros per culpa de la manca de voluntat política en la lluita contra l'economia submergida i el frau fiscal. Aquesta quantitat supera els 57.000 milions que es destinen a sanitat entre totes les comunitats autònomes i l'Administració central el 2014, i gairebé duplica els 30.370 milions d'euros estimats de frau laboral, per cotitzacions socials no ingressades.

S'estima que el 72% dels impostos no pagats corresponen a grans fortunes i empreses (gairebé 43.000 milions d'euros), i el 28% restant (prop de 16.500 milions) correspon al frau de pimes, autònoms i parti-

Foto: Clara

culars. El frau de les grans fortunes i empreses és més que sis vegades més gran del que Espanya hauria de destinar a la cooperació al desenvolupament si complís l'objectiu del 0,7% (7.000 milions d'euros).

Per si tot això fos poc, hi ha paradisos fiscals, aquesta mena de llimbs on els molt rics col·loquen les riqueses, la qual cosa els permet beneficiar-se dels béns comuns sense contribuir-hi, o sense fer-ho en la mesura que els correspon. Malgrat les declaracions de bona voluntat de governs i d'institucions internacionals, als paradisos fiscals s'amaguen entre 21 i 32 bilions de dòlars, que equivalen a la suma dels PIB dels EUA i el Japó, segons l'informe OI, que a més a més, citant fonts del Banc Central de Suïssa (BNS), assenyala que el 2013 els espanyols ocultaven aproximadament 80.000 milions d'euros només a Suïssa.

A Espanya, 33 de les 35 empreses de l'IBEX-35 tenen filials directes en paradisos fiscals no vinculades amb la seva activitat principal, i la tendència augmenta amb la crisi. A més a més, cada cop es redueix més la llista de països considerats fiscalment paradisiacs (encara que continuïn sent-ho). L'informe esmentat assenyala que, des del 2010,

països com Panamà, les Bermudes, Mònaco i més recentment les illes del Canal britàniques (Jersey, Guernsey, Illa de Man) han deixat de ser considerats paradisos fiscals per a l'Agència Tributària (Suïssa mai no ha figurat en la llista actual, creada el 1998), la qual cosa comporta facilitar les condicions per a les empreses espanyoles les filials de les quals operen en aquests territoris.

Aquestes pràctiques serien més difícils en un sistema més transparent, però a Espanya saber quants impostos paga en realitat cada persona i com l'afecta l'adopció d'una mesura tributària o una altra és una informació que no existeix de manera oficial.

A l'altra cara de la fiscalitat, la capacitat redistributiva, tampoc no trobem pas millors notícies. Aquest efecte dels impostos el dona la diferència entre la desigualtat de rendes abans d'impostos i la desigualtat de rendes després d'impostos. Dons bé, el sistema fiscal espanyol (considerant impostos i prestacions) té un efecte reductor de la desigualtat dels més baixos de la Unió Europea. El 2012, Espanya va obtenir el trist honor de ser el país europeu de més desigualtat, només superat per Letònia.

Tal com explica Emilio Ontiveros a *Gobernar para las élites*, "l'aplicació de polítiques fiscals restrictives ha contribuït a deprimir encara més l'activitat econòmica i l'ocupació en les famílies de menys renda, a més de reduir prestacions socials bàsiques que han deteriorat els nivells de benestar de les famílies de menys renda de manera significativa".

Una bona part de la societat està enormement frustrada per les evidències sobre la injustícia del sistema tributari, perquè se li exigeix un esforç més gran per fer front als objectius de déficit, perquè mentre ella fa aquest esforç, a canvi rep constants retallades en les polítiques públiques de les quals hauria de beneficiar-se, i perquè veu que no hi ha una actuació contundent contra els qui abusen del sistema robant els diners públics. L'opinió que les regles tributàries estan dissenyades per afavorir els més rics és generalitzada. (*Tant tens, tant pagues?*)

2. Auge i caiguda de l'Estat del benestar

Entre el final de la Segona Gran Guerra i els anys 70, la majoria de països occidentals (tot i que amb grans diferències entre el model europeu i el nord-americà) assolixen cotes de benestar social i de seguretat social mai conegudes. L'anomenat "consens keynesià" fa que alguns dels privilegis de classe comencin a ser considerats drets universalitzables. És l'Estat del benestar i el moment de les classes mitjanes, tot i que no amb el mateix desenvolupament a tots els països. Als països del sud d'Europa que van suportar dictadures (Espanya, Portugal, Grècia), l'expansió de l'Estat del benestar va ser més feble i més alentida.

Aquest nou paisatge –plena ocupació i benestar sostingut– modificava la relació de forces treball-capital, equilibrant-les, la qual cosa no tarda a provocar reaccions. Al llarg dels anys 70 es va preparant una revolució conservadora que assoleix el triomf al final de la dècada, amb l'arribada al poder de Margaret Thatcher a la Gran Bretanya i de Ronald Reagan als Estats Units.

Amb l'excusa de la crisi del petroli de 1974, es reorganitza el capitalisme sota la influència dels economistes de l'Escola de Chicago, que

ja havien posat en pràctica les seves receptes al Xile de Pinochet (el documental *La doctrina del shock* ho explica detalladament). El consens keynesià és succeït pel consens de Washington (tot i que la denominació és de final dels 80), unes polítiques econòmiques que duïen Thatcher i Reagan a l'agenda: baixada d'impostos i de la despesa social, tot el poder al mercat, màxima llibertat per a la iniciativa privada i restriccions constants a l'activitat del sector públic. Aquestes polítiques comporten el desmantellament de l'Estat del benestar i l'aprimament fins al punt de semblar increïble del mateix Estat, que tots dos mandataris consideraven que era el problema, no pas la solució.

Es difon un nou dogma –el que és públic és sinònim de malbaratament i ineficàcia; el que és privat garanteix la bona gestió i l'eficiència– que prepara la privatització massiva d'empreses i de serveis públics, i converteix en mercaderia, amb lògica mercantil, el que s'havien considerat serveis públics, vinculats a drets que l'Estat ha de garantir (sanitat, energia, aigua, etc.). És la posada en pràctica política de l'axioma que diu que l'Estat és el problema, i el mercat la solució.

En altres paraules: allò que era de tots passa a ser propietat privada (previ sanejament amb fons públics quan cal), amb l'empobriment col·lectiu que això comporta i, sobretot, amb el canvi de prioritats copernicà: l'objectiu no és prestar un servei sinó treure'n el màxim benefici possible. El paper de l'Estat es modifica radicalment: de garant de drets de la ciutadania passa a garant que no hi hagi traves als mercats.

És el triomf del neoliberalisme, que significa la subordinació d'allò polític a allò econòmic, de l'Estat al mercat, dels drets de la ciutadania a l'enriquiment d'uns quants. Les persones es veuen desposseïdes de la seva ciutadania política, per a benefici de la ciutadania econòmica, que, com diria anys més tard Saskia Sassen, és detinguda per les grans corporacions. El bé comú, l'espai del que és públic, es fa cada cop més petit. "La submissió dels governs a les exigències del mercat i, per tant, del poder econòmic, representa una ruptura de la democràcia i una pèrdua de la sobirania de la ciutadania". (Pepe Montalvá. "Trabajo digno para una sociedad decente". *Cuadernos HOAC*, núm. 9)

3. Quan els drets es torcen

Constitució Espanyola:

Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics promouran les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació.

Pacte Internacional DESC:

Els Estats Parts en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona a un nivell de vida adequat per a ella i la seva família, inclosa l'alimentació, el vestit i un **habitatge adequats**, i a una millora contínua de les condicions d'existència. Els Estats Parts prendran mesures apropiades per assegurar l'efectivitat d'aquest dret, reconeixent a aquest efecte la importància essencial de la cooperació internacional fundada en el lliure consentiment. (Art. 11.1)

Declaració Universal dels DDHH:

Tota persona té dret a un nivell de vida adequat que li assegurï, així com a la seva família, la salut i el benestar, i en especial l'alimentació, el vestit, l'**habitatge**, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris; així mateix, té dret a les assegurances en cas de desocupació, malaltia, invalidesa, viduitat, vellesa i altres casos de pèrdua dels mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat. (Art. 25.1)

Dret a un habitatge digne

La relatora especial de l'ONU sobre el dret a l'habitatge, en el seu informe anual relatiu a 2012, destacava l'Estat espanyol com a exemple negatiu d'una política fallida, "que ha dut a la ruïna centenars de milers de persones, per mitjà de 400.000 execucions hipotecàries des de l'any 2007". Segons dades del Consell General del Poder Judicial, el 2008 (primer any de la crisi), a Espanya es van executar 26.748 llançaments o desallotjaments forçosos; en els anys successius s'han anat incrementant, fins arribar als 70.257 durant l'any 2012. Cal tenir en compte que aquesta xifra només recull els que duen a terme les comissions de "serveis comuns de notificacions i embargaments" (funcionaris judicials, policia i serraller), però no els fets pels mateixos jutjats a les localitats on no hi ha "serveis comuns".

Ni la denúncia de la relatora de l'ONU ni les xifres tan altes no han modificat les polítiques: en els primers sis mesos de 2013 es van fer 19.567 en-

tregues judicials d'un habitatge hipotecat, quan en tot l'any 2012 havien estat 23.774. En la primera meitat de 2013, van ser desallotjades del seu habitatge habitual 15.451 famílies, davant les 19.335 desnonades en tot l'any 2012. (Mentrestant, es calcula que hi ha 3,44 milions de cases buides a tot Espanya).

Les organitzacions de drets humans, com Amnistia Internacional (AI), denuncien que els desallotjaments forçats, una violació dels DDHH i del dret internacional, solen fer-se sense les garanties que corresponen:

1. Consulta prèvia sobre les condicions de les persones afectades.
2. Termini raonable abans de l'execució.
3. Les persones afectades han de participar en el procés de decisió.
4. Identificació de les persones que efectuen el desallotjament.
5. Oferir mitjans judicials si volen presentar recurs davant els tribunals.

Foto: Daniel Torrejón

Constitució Espanyola:

Tots els espanyols tenen el deure de treballar i el dret al treball, a la lliure elecció de professió o ofici, a la promoció per mitjà del treball i a una remuneració suficient per satisfer les seves necessitats i les de la seva família, sense que en cap cas no pugui fer-se discriminació per raó de sexe. (Art. 35.1)

Pacte Internacional DESC:

Els Estats Parts en aquest Pacte reconeixen el dret a treballar, que comprèn el dret de tota persona a tenir l'opunitat de guanyar-se la vida mitjançant una feina lliurement escollida o acceptada, i prendran mesures adequades per garantir aquest dret. (Art. 6.1)

Els Estats Parts en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona al gaudi de condicions de treball equitatives i satisfactòries. (Art. 7)

Declaració Universal dels DDHH:

Tota persona té dret al treball, a la lliure elecció de la seva feina, a condicions equitatives i satisfactòries de treball i a la protecció contra la desocupació. (Art. 23.1)

Dret a una ocupació i a un salari

La globalització ha incentivat enormement els processos de deslocalització industrial, augmentant els nivells d'atur i allunyant l'horitzó de la plena ocupació que augurava el model de l'Estat del benestar. El filòsof André Gorz ha qualificat aquest fenomen com una refeudalització de les relacions laborals als països occidentals, on la mà d'obra s'està precaritzant amb l'objectiu –que sembla que s'està aconseguint– de tornar a competir amb la mà d'obra barata dels països de la perifèria. Com a conseqüència, s'està donant un procés global d'igualació a la baixa, tant dels salaris com de les condicions laborals.

Condicions de treball inhumanes provoquen accidents com el de la fàbrica que es va cremar a Bangladesh el novembre de 2012, en la qual van morir centenars de treballadors. Les plantes maquiladores de Mèxic, Centreamèrica i el Carib són conegudes com a "sweat shops", tallers de suor.

Els treballadors de grans corporacions, com Wal-Mart o McDonald's, fa uns quants anys no tenien dret a sindicar-se i el govern de Malàisia va declarar "unions free", lliure de sindicats, el sector electrònic.

A Espanya, el que més ha crescut i continua creixent és la desigualtat. Segons l'informe de 2012 de la Comissió Nacional del Mercat de Va-

lors, els alts directius de les empreses cotitzades en Borsa van cobrar el 2012 un sou mitjà de 474.000 euros, un 1,6% més que l'exercici anterior, superant 53 cops el salari mínim interprofessional, que aquell any era de 8.979,63 euros. És només un dels estudis que posen de manifest aquesta tendència, i que sembla que es queden curts, segons el Banc d'Espanya, que a final de febrer de 2014 alertava que la desigualtat podria ser en realitat més gran del que reflecteixen les estadístiques.

Els salaris i els drets han disminuït tant que tenir feina ja no salvaguarda de la pobresa; és el que s'anomena la pobresa laboral, la taxa de la qual ha passat del 10,7% el 2007 al 12,7% el 2012. La classe obrera està passant del proletariat al precariat, terme nascut per designar la situació actual del món laboral.

Un dels trets és l'augment, a tots dos cantons de l'Atlàntic Nord, de la proporció de la població empleada que mai no té una feina fixa, passant d'una empresa a una altra, i fins i tot d'una professió a una altra. Els salaris i les aportacions a la Seguretat Social són considerablement inferiors als dels contractes fixos i les prestacions més limitades, la qual cosa els converteix en els contractes preferits, en general, pels empresaris. Als EUA representen el 30% de tota la població ocupada, i una cosa similar passa a la UE. El 2013, a Espanya es van perdre 269.500 contractes indefinits,

Foto: Lelebleorn

però van signar contractes temporals 81.300 persones més.

La precarització també perjudica el conjunt de la societat. Els salaris baixos alenteixen la demanda (si jo no em puc comprar unes sabates, qui en ven no es pot comprar una bicicleta, la qual cosa fa difícil que qui en ven pugui anar al cine i qui en fabrica mantenir els llocs de treball, etc.), en un cercle viciós que no para de girar. Els contractes temporals i de condicions precàries (els únics que augmenten) empobreixen les arques de la Seguretat Social, ja que les seves cotitzacions són molt més baixes i menys sostingudes en el temps. “És interessant notar”, escriu Vicenç Navarro, “que els mateixos economistes neoliberals que alertaven de l'impacte negatiu que la Transició demogràfica tenia en la viabilitat de la Seguretat Social ara donen suport a les polítiques que estan destruint les fonts de finançament de la Seguretat Social. Així de clar”.

El BSE indica que, a partir de 2008, l'evolució de l'àmbit laboral, tant en accés a l'ocupació com en condicions laborals, “mostra un retrocés continuat: la caiguda més gran de l'índex es va produir el 2009 (-15,6%) i el 2012 es va registrar un nou i important pas enrere (-12,6%); en el primer moment, la principal conseqüència va ser la pèrdua d'ocupació masculina relacionada amb el sector de la construcció; en el segon, un deteriorament generalitzat que reflecteix l'impacte negatiu de la reforma laboral”.

Posada en marxa pel Govern el 2012 com a solució al problema (“l'avanç més gran de la història de la humanitat”, segons Ana Botella), no sembla que hagi arreglat res: en els dos primers anys de l'entrada en vigor, els salaris s'han reduït un 10% de mitjana, segons el tercer Observatori de Seguiment. El salari mínim interprofessional es va congelar el 2013 en una quantitat de 9.034,20 euros l'any (645,30 euros/14 pagues); tot i que és el mínim legal, a

Foto: Chema Sanz

mitjan de 2014 en algunes zones, com Galícia o l'Aragó, més del 30% de les persones amb feina no arribaven a aquesta xifra, i a la resta d'Espanya el panorama no era gaire millor. Aquests sous de misèria i les altes taxes de desocupació estan entre les causes que tres milions de persones no tinguin garantida la subsistència bàsica, atès que els seus ingressos estan entorn dels 300 euros mensuals, segons el BSE, i que un de cada quatre espanyols es trobi en risc de pobresa o d'exclusió social, segons l'informe d'OI *Crisi, desigualtat i pobresa*.

Això no ha estat l'únic que ha minvat; la tímida millora de les xifres de la desocupació es deuen a la precarització de les condicions de treball: han augmentat les contractacions a temps parcial i les de formació i aprenentatge, especialment a les empreses més grans; de gener a novembre de 2013, el nombre de contractes indefinits signats va disminuir un 22,5%. Un retrocés significatiu ha estat que aquesta reforma pràcticament elimina la negociació col·lectiva, i posa fi a un important contrapès de la desigual-

tat de les relacions laborals, i alhora a dècades de lluita obrera.

La reforma esmentada ha accentuat la desigualtat. L'any passat, les empreses de l'IBEX-42 van guanyar en conjunt 18.500 milions d'euros, gairebé un 58% més que el 2012. Potser per això, al Global Forum Spain celebrat a Bilbao a principi de març de 2014, alguns alts executius d'algunes de les empreses de l'IBEX-35 van elogiar les reformes empreses en els darrers anys, que, “tot i que insuficients, han allunyat el país del precipici i han posat les bases d'una recuperació que les seves companyies estan notant, encara que la majoria de ciutadans continua sense percebre-la”.

Ja ho va dir en una ocasió el director executiu de General Electric: “Per competir, s'han d'esprémer les llimones”.

Constitució Espanyola:

1. Es reconeix el dret a la protecció de la salut.
2. És competència dels poders públics organitzar i tutelar la salut pública per mitjà de mesures preventives i de les prestacions i serveis necessaris. (Art. 43)

Pacte Internacional DESC:

1. Els Estats Parts en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona al gaudi del més alt nivell possible de salut física i mental.

2. Entre les mesures que hauran d'adoptar els Estats Parts en el Pacte per tal d'assegurar la plena efectivitat d'aquest dret, hi figuraran les necessàries per a:

(...)

- d) La creació de condicions que assegurin a tothom assistència mèdica i serveis mèdics en cas de malaltia. (Art. 12)

Declaració Universal dels DDHH:

Tota persona té dret a un nivell de vida adequat que li assegurui, així com a la seva família, la **salut** i el benestar, i en especial l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'**assistència mèdica** i els serveis socials necessaris (...) (Art. 25)

Dret a la salut

Per tal que la cobertura sanitària sigui considerada universal, ha de complir tres requisits: totalitat de la població, totalitat dels serveis (o la majoria, incloent-hi els bàsics) i gratuïtat. Les polítiques implementades amb el discurs de la crisi van en sentit contrari i ens duen a un sistema de tres velocitats:

- **Rics:** tots els serveis.
- **Classe mitjana:** molts serveis.
- **Pobres:** paquets sanitaris.

La privatització progressiva de la sanitat revela un canvi de model: el pas de la salut com a dret a la salut com a negoci, i, en conseqüència, de considerar que les persones som ciutadania subjecte de drets, a clients. Els proveïdors públics tenen com a finalitat la salut del pacient i el bé social; els recursos humans i tècnics serveixen per a aquesta fi. Els proveïdors privats tenen com a objectiu maximitzar els beneficis empresarials; la salut del pacient i el bé social són només mitjans.

Té dret a la salut qui pot pagar-la, ja sigui com a assegurança privada, ja sigui perquè treballa i cotitza, la qual cosa limita extraordinàriament l'accés a la salut dels col·lectius més vulnerables.

Foto: Jacinta Lluch

Els mecanismes de privatització funcionen així:

- El primer i més important, l'infrafinançament dels serveis públics, que els deteriora i els desprestigia.
- L'èmfasi en el control de malalties, oblidant l'atenció al pacient.
- La subcontractació en el sector privat.
- El lloguer o la venda d'hospitals públics.
- L'autonomia de gestió per a hospitals públics.

La prestigiosa revista mèdica *The Lancet* va publicar al març de 2013 un estudi sobre els efectes sanitaris de la crisi econòmica i de les polítiques d'austeritat a Grècia, Portugal i Espanya, que conclouia que "els suïcidis i els brots de malalties

Foto: Popicino

Foto: Erwin Morales

infeccioses són cada cop més comuns” com a conseqüència de les polítiques d’austeritat. Uns quants mesos més tard (juny de 2013), un altre estudi, aquest publicat en el *British Medical Journal*, alertava que l’austeritat provoca més casos de VIH i tuberculosi. La publicació sostenia que les retallades aplicades com a part de les mesures d’austeritat a Espanya podrien dur a un desmantellament efectiu de grans parts del seu sistema sanitari i a un dany significatiu en la salut de la població.

El procés de privatització de la sanitat a la Comunitat de Madrid ha estat emblemàtic i un dels quals hi

ha més dades, gràcies a les grans mobilitzacions de la Marea Blanca i a l’Observatori Madrileny de la Salut, integrat per ajuntaments, sindicats, associacions professionals i diverses entitats socials. En el seu tercer informe, publicat el gener de 2014, denunciaven que el procés de privatització significa una descapitalització continuada de la sanitat pública. “Els hospitals públics han tingut una disminució del 16,5% el 2013 que s’ha de sumar a la del 9,5% el 2011 i a l’1,5% el 2012. (...) Els pressupostos de 2013 i de 2014 continuen aquesta línia de retallades (148 i 130 milions d’euros menys per a sanitat)”. Les retallades produeixen una “dramàtica dismi-

nució” de mitjans materials (infraestructures, equipaments, material fungible, etc.) i de professionals, que en “posen en perill el funcionament”. L’Observatori calcula que han desaparegut més de 3.300 llocs de treball públics en la sanitat madrilena en tan sols dotze mesos. Una de les conseqüències és l’increment de les llistes d’espera; només en la quirúrgica, han passat de 47.966 pacients el setembre de 2004 a 70.918 el setembre de 2013 (un 47,85%), i s’ha incrementat el nombre de persones que esperen i els temps d’espera en més de sis mesos.

D’altra banda, els arguments adduïts per a la mesura –més eficiència i ajustament de despeses– són radicalment desmentits pels fets: els sis hospitals que van passar a gestió mixta van incrementar el pressupost més d’un 20% de mitjana (entre el 17,6% de l’Hospital del Sur al 24,5% de l’Hospital de Vallecas), tot i que es mantenen intactes les activitats i els objectius.

El govern madrileny va donar per acabat el procés de privatització de la sanitat l’abril de 2014, arran d’una sentència del Tribunal Superior de Justícia de Madrid que el va deixar en suspens. Tot i així, el maig de 2014 la Marea Blanca va denunciar que les privatitzacions en sanitat continuen per mitjà d’“estratègies solapades”, com ara derivacions a centres concertats i privatització i tancament de laboratoris públics.

Foto: Popicino

Constitució Espanyola:

Els poders públics asseguruen la protecció social, econòmica i jurídica de la família. (Art. 39)

Pacte Internacional DESC:

Els Estats Parts en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona a la seguretat social, inclòs a l'assegurança social. (Art. 9)

Declaració Universal dels DDHH:

(...) té així mateix dret a les assegurances en cas de desocupació, malaltia, invalidesa, viduitat, vellesa o altres casos de pèrdua dels mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat.

La maternitat i la infància tenen dret a cures i assistència especials. Tots els nens, nascuts de matrimoni o fora de matrimoni, tenen dret a igual protecció social. (Art. 25)

Dret a protecció social

Si les lluites obreres i la pressió social van determinar un avanç dels drets socials i laborals durant dècades, que l'increment de la generació de riquesa –assolit amb l'esforç col·lectiu– va fer pensar que seria continu, la tendència va començar a alentir-se als anys 80, i el discurs de la crisi ha significat la inversió de la tendència. La jornada de 35 hores setmanals a França, a final dels anys 90, implantada pel primer ministre Lionel Jospin, va quedar com una illa excepcional, sense continuïtat, que només va confirmar la regla.

La Seguretat Social neix precisament com a eina per cobrir les necessitats de les persones en situació de malaltia, maternitat, accident de treball o malaltia laboral, atur, invalidesa, vellesa i mort, així com per prestar assistència mèdica i ajuda a les famílies amb fills. Però les mesures de protecció social tenen poca cabuda en una lògica capitalista de màxim benefici que tot ho converteix en mercaderia, de manera que ja només són presents en els discursos, però no pas en les polítiques.

El que està passant amb les pensions és paradigmàtic en aquest

sentit. No tan sols es retarda cada vegada més l'edat de jubilació, sinó que se n'endureixen progressivament les condicions, de manera que cal cotitzar més i durant més anys per accedir a pensions minvants (el 55% dels pensionistes cobra menys del Salari Mínim Interprofessional), sense que sembli que tingui límit, ja que els polítics i les organitzacions patronals reclamen sempre que s'allargui més la vida laboral.

El discurs justificatiu és que la retallada creixent és necessària per fer front a l'envelliment demogràfic, que s'accentuarà a partir de 2020 per l'arribada de les generacions nascudes en el *baby boom*, al qual només es pot fer front amb reformes addicionals. Les arques de la Seguretat Social, se'ns diu, cada vegada contenen menys fons i més teranyines, de manera que, s'argumenta, el sistema, tal com està, és insostenible a mitjà termini i acabaria per arrossegar en la seva caiguda l'economia nacional.

No obstant això, no falten economistes solvents –inclosos Premis Nobel, com Joseph Stiglitz– que posen en qüestió tant els arguments apocalíptics com les dades que els sustenten. Els fons que sostenen la Seguretat Social a Espanya

Foto: Bridget Coila

Foto: DGTX

procedeixen majoritàriament de les retribucions salarials, una part aportades pels empresaris i una altra descomptada de les nòmines dels treballadors. El perill més gran no ve tant de l'envelliment de la població com de les altíssimes xifres d'atur. A més a més, la situació no és tan ruïnosa. Tot i que hi ha economistes neoliberals que fa dècades que l'auguren, el desastre no acaba d'arribar. Tal com explica Juan Torres López en el seu llibre *Contra la crisis, otra economía y otro modo de vivir*, les prediccions alarmistes que, successivament, el dèficit arribaria el 1995, 2000, 2005, 2010 i 2050, "mai no l'han encertat". El 2010, amb més de quatre milions de persones a l'atur, es va registrar finalment un superàvit de 2.383 milions d'euros.

La solució, se'ns diu, és que complementem la magra pensió que eventualment ens arribarà amb fons de pensions privades, la qual cosa no deixa de tenir aires d'humor negre en una situació d'atur creixent i condicions laborals minvants. Torres López denuncia en el seu llibre que en realitat aquests fons constitueixen "simples dipòsits o fons d'estalvi", que sempre han estat a l'abast dels que tenen una renda sobrant suficient per estalviar, i que en realitat només són rendibles per als que tenen rendes molt altes.

Qui hi surt guanyant? Alguns economistes anomenen aquesta èpo-

ca com de capitalisme de casino, i és sabut que als casinos la banca sempre guanya, ja que, comptat i debatut, són diners que els estalviadors posen en mans dels bancs perquè inverteixin en els mercats financers; és a dir, ni tan sols són segurs, ja que estan subjectes a les fluctuacions d'aquests mercats.

Més enllà de la seguretat i la rendibilitat, el fons de la qüestió és que, un cop més, es tracta de privatitzar serveis públics, de convertir en mercaderia els drets de la ciutadania. Com expliquen Vicenç Navarro, Juan Torres i Alberto Garzón a *¿Están en peligro las pensiones públicas?* Las preguntas que todos nos hacemos. Las respuestas que siempre nos ocultan (www.attacpv.org/docs/Pensiones_Attac.pdf), "darrere aquestes afirmacions hi ha models que es presenten com molt elaborats però que en realitat estan sostinguts en supòsits infundats. Gràcies a ells es difonen un dia rere l'altre missatges catastrofistes que van fent efecte en els ciutadans que al final acaben per creure el que senten tantíssimes vegades. El que volen aconseguir amb aquests discursos és molt senzill: que siguin els bancs i no els poders públics els qui gestionen l'estalvi col·lectiu, i que aquest estalvi es governi amb vista a donar-li rendibilitat privada i no equitat o solidaritat entre una generació i l'altra".

És especialment feridor el tracte que estan rebent les persones en situació de **dependència** i els seus familiars. El 2006 es va aprovar la Llei de Promoció de l'Autonomia Personal i d'Atenció a les Persones en Situació de Dependència, més coneguda com a "Llei de dependència", presentada pel Govern Zapatero, el seu promotor, com un gran avanç social. El seu desenvolupament i finançament es van veure frenats només un any després que entrés en vigor, quan tot just començava a aplicar-se. El canvi de Govern només va empitjorar el panorama. Els seus dos primers pressupostos generals van disminuir els fons destinats a aquesta finalitat fins al 65%; sobre aquestes retallades, els pressupostos de 2014 van retallar més del 46%, cosa que deixa la llei en paper mullat i més d'un milió de persones afectades, entre dependents i cuidadors familiars, amb unes ajudes irrisòries o directament inexistents.

Foto: Big Max Power

Foto: Fernando Maté

Constitució Espanyola:

Tots tenen el dret a l'educació. Es reconeix la llibertat d'ensenyament. (Art. 27.1)

Pacte Internacional DESC:

Els Estats Parts en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona a l'educació. (Art. 13.1)

Declaració Universal dels DDHH:

Tota persona té dret a l'educació. L'educació ha de ser gratuïta, almenys pel que fa a la instrucció elemental i fonamental. (Art. 26.1)

Dret a l'educació

Entre el 2005 i el 2009 la partida d'educació als comptes públics havia experimentat un increment del 17,9% (del 4,3 al 5,07% del PIB), millorant clarament les xifres de la dècada anterior, segons el BSE, un projecte d'avaluació continuada de la situació social, realitzat pel Col·lectiu loé, especialitzat en recerca social. Les polítiques adoptades a partir de 2010 per afrontar la crisi, centrades en la reducció de la despesa pública, amb especial repercussió en les inversions socials, tenen conseqüències importants en l'àmbit educatiu. Els anys 2010-11, amb el Govern del PSOE, la reducció del pressupost educatiu va ser del 3,6%, i l'any següent, el Govern del PP el va reduir un 2,7% més, aconseguint el 4,76% del PIB, segons la mateixa font. Si tenim en compte que des de l'any 2011 el PIB ha baixat més d'un 5%, la reducció és encara més gran en termes absoluts.

Els alumnes matriculats en centres públics d'ensenyament no universitari han augmentat en aquests anys de crisi un 7,7%. El resultat de menys diners per a més alumnat és que la despesa per alumne s'ha reduït un 7,8%, i ha passat de 6.457 a 5.951 euros. Com que la disminució de fons també ha afectat el nombre de professors i professores, la ràtio professorat/alumnat s'ha vist incrementada en un 3,1%, i ha trencat la tendència positiva que es registrava des de principi dels anys 90.

En els últims anys ha millorat la taxa d'abandonament escolar, que ha passat del 31,9% el 2008 al 26,5% el 2011, com a conseqüència de l'augment de dificultats per accedir a una ocupació, amb una taxa d'atur juvenil superior al 55% en el primer trimestre de 2014. Una millora relativa que no ha canviat la posició de cua d'Espanya en aquest trist rànquing, només per davant de Portugal i de Malta.

Pel que fa als estudis universitaris, potser la dada més escanda-

losa és la pujada brutal de les taxes universitàries, que representa una frenada decisiva de la igualtat d'oportunitats per accedir a estudis superiors. Per al curs 2014-2015 (any d'eleccions autonòmiques), a final del curs anterior, vuit comunitats autònomes van anunciar que no les incrementarien, i tres més que només aplicarien la pujada de l'IPC. Aquesta congelació arriba, segons dades del mateix Ministeri d'Educació, després d'uns anys de forts increments generalitzats (només Galícia i Astúries les han mantingut sense canvis en els dos últims cursos), que en alguns casos, com Catalunya i Madrid, han superat el 60%, de manera que la reivindicació de les associacions d'estudiants és que baixin, especialment en uns temps en què les maltractades economies familiars disposen de menys diners per al que no sigui despeses de subsistència.

Foto: Universidad de Navarra

Aquestes són les xifres. En el terreny educatiu, les repercussions són difícilment mesurables a curt termini, de manera que els efectes de les polítiques de retallades es deixaran veure d'aquí a uns quants anys. No obstant això, és difícil no estar d'acord amb la lectura que fa el BSE d'aquestes xifres: "Són moltes les mesures que apunten a un clar deteriorament de l'educació pública, com l'ampliació del nombre d'alumnes per aula, la retallada de plantilles, la menor cobertura de baixes del personal i l'augment corresponent de l'horari lectiu del professorat; retallades en transport i en menjadors escolars; increment del preu de les matrícules, etc."

Pacte Internacional DESC:

Els Estats Parts en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona a:

- a) Participar en la vida cultural;
- b) Gaudir dels beneficis del progrés científic i de les seves aplicacions.

(Art. 15.1)

Declaració Universal dels DDHH:

Tota persona té dret a prendre part lliurement en la vida cultural de la comunitat, a gaudir de les arts i a participar en el progrés científic i en els beneficis que en resultin. (Art. 27)

Dret a la vida cultural

La disminució de les rendes familiars repercuteix directament en la participació en la vida cultural, ja que han de dedicar-se a les necessitats bàsiques. A això se suma l'encariment mitjançant una brutal pujada de l'IVA, que el setembre de 2012 va passar del 8% al 21% (el més alt de l'eurozona). Un cop més, en lloc de garantir l'accés universal als béns culturals, tal com correspon a un dret, es considera la cultura com una mercaderia de la qual es pot treure benefici.

Aquesta mesura no tan sols converteix la cultura –el cine, el teatre, els concerts, els llibres, les exposicions, etc.– en un article de luxe, fora de l'abast de capes de la societat cada cop més àmplies, sinó que està escanyant el sector. Fins al juny de 2013, a Espanya es van tancar 150 sales de cinema, i algunes ciutats es van quedar sense cap. La facturació de concerts i de festivals musicals es va reduir gairebé un 30% en el primer any d'aplicació del nou IVA.

Foto: Kàrla Nney

A principi de 2014, el Govern va revisar la decisió i va reduir l'IVA al 10%, però només per al mercat de l'art; és a dir, que se'n beneficien persones d'un alt poder adquisitiu. Anar al cine i al teatre, o comprar un llibre, continua gravat amb el 21%.

Pel que fa a la recerca, si entre el 2007 i el 2011 la despesa pública espanyola era a la cua de la UE, el 2014 "l'R+D espanyola estarà al nivell de finançament del 2002 o el 2003", denunciava José Molero, catedràtic d'Economia Aplicada de la Universitat Complutense.

Foto: Turismo Madrid

Foto: Literatura Eskola

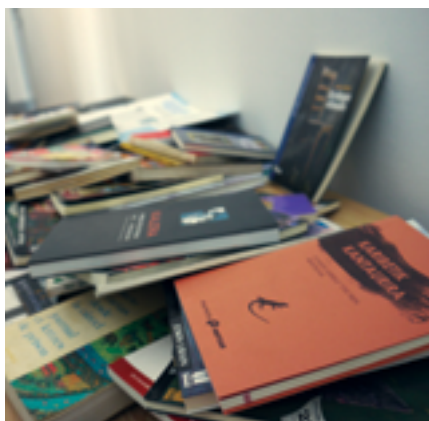

Foto: Joseba Barrenexea

4. Conseqüències de la pèrdua de DDSS: desigualtat, pobresa... i deslegitimació institucional

Foto: Polycart

La pèrdua de drets econòmics i socials es tradueix en més desigualtats i en deteriorament democràtic.

Tot i que la crisi ha estat i és utilitzada com excusa, la situació actual respon més a raons estructurals i té a veure amb les arrels i l'evolució del sistema. L'actual etapa del capitalisme, amb l'hegemonia del pensament i les polítiques neoliberals, es concreta en el món dels valors en un hiperconsumisme. Es consagra el pas de ciutadans a consumidors, amb tot el que això comporta: la mercantilització de totes les realitats, un hiperindividualisme, amb la consegüent atomització social.

Foto: Félix Bernet

La salut, l'educació, la protecció social, etc., han passat de serveis a mercaderies, cosa que converteix

el dret a accedir-hi en el "dret" a escollir el producte que preferim. I ens ho hem cregut. El problema és que el dret està vinculat a la ciutadania; encara més, el fet de ser persones, mentre que la llibertat d'escollir producte està condicionada per la possessió de diners per comprar. El salt ha estat enorme, mortal –per a la ciutadania– i enormement nociu per a la democràcia i la justícia; és a dir, per als nostres interessos com a éssers humans. No s'escull l'educació o la salut; cal garantir l'accés de totes i cadascuna de les persones a l'educació, a la salut, a l'habitatge, etc.

El trànsit de ciutadans i ciutadanes consumidors i consumidoras du a la il·lusió de confondre llibertat d'elecció amb llibertat –no universal– de compra; mentrestant, ens han robat la capacitat i la possibilitat de decidir sobre els assumptes fonamentals de la nostra vida col·lectiva (i, per tant, personal), que configuren el bé comú. Després de la perversió de l'economia, la perversió de la política, que és com dir el deteriorament de la democràcia. Un espai públic cada cop més petit va esvaint el bé comú no tan sols com a horitzó

compartit, sinó com a mer concepte, la qual cosa posa de manifest que els drets econòmics, socials i polítics no són tan lluny els uns dels altres. O, el que és el mateix, que la gastada disjuntiva llibertat/igualtat és, més que un conflicte fals, un plantejament enganyós (i sovint interessadament mentider). Es pot dir que el reconeixement pràctic dels drets socials és un termòmetre fiable de la salut democràtica d'una societat. No és possible separar democràcia de justícia, de manera que tot retrocés de la segona també ho és de la primera. Sense excepció. (A menys que ens limitem a una concepció mecanicista de la democràcia que la redueix a ritus).

Les desigualtats socioeconòmiques s'han incrementat enormement. Als anys 70, l'1% de la població

Foto: La Moncloa Gobierno de España

Foto: Pepe Pont

nord-americana acumulava el 9% de la riquesa total; el 2012, aquest 1% concentrava ja el 24% de la riquesa. En contraposició al procés de convergència social i econòmica que va significar en aquest país el New Deal a la dècada dels 30 i 40, i a Europa després de la Segona Guerra Mundial, això va ser, en paraules de

Foto: Brett Tatman

Foto: R. Barreaz D'Uccia

Paul Krugman, "la gran divergència", referint-se al gradual enriquiment d'una minoria a costa de la majoria. La dècada dels 80 va representar la imposició pràctica d'aquestes polítiques, liderades per Reagan als EUA i per Thatcher al Regne Unit, i la seva legitimació ideològica. La dècada va acabar amb la caiguda del Mur de Berlín, que escenifica el final de la divisió del món en dos blocs i l'expansió del capitalisme en la fase "de casino". I l'auge d'una divisió amb criteris diferents: ja no serà Est/Oest, sinó que la divisió Nord/Sud no serà geogràfica, sinó socioeconòmica i afecta de manera transversal tots els països. L'anomenada crisi ha accentuat aquesta tendència. Segons el BSE, l'any 2008 la població en situació de pobresa (menys del 60% de la renda mitjana) estava entorn del 20%, i tres anys més tard

superava el 22% (fa 20 anys amb prou feines superava el 18%; es veu que la crisi no ho explica tot).

Què alimenta aquesta desigualtat? Les dades i molts experts coincideixen en la causa bàsica: afavorir les rendes del capital a costa de les del treball, facilitant així un transvasament sense precedent conegut de recursos dels sectors més pobres de la societat cap als més rics. Vicenç Navarro ho anomena de manera més clara i concisa: l'explotació social. "La riquesa dels països a tots dos cantons de l'Atlàntic Nord ha crescut molt significativament [en els últims quaranta anys]. Però aquesta riquesa, resultat del creixement de la productivitat, ha anat més a enriquir el món del capital, és a dir, els propietaris i els gestors de les grans empreses (on va créixer la productivitat), per mitjà de l'enorme creixement dels beneficis empresarials i de les retribucions als dirigents i als delegats d'aquestes empreses, a costa de l'escàs creixement dels salaris que reben els treballadors". De fet, als EUA els salaris són avui més baixos que el 1968, quan Luther King exigia un mínim de 2 dòlars/hora (Obama proposa un salari que, en dòlars d'avui, equival a 2/3).

Foto: Daniele Muscetta

"L'evidència –prosegueix Navarro– és clara i contundent. A partir dels anys 80, el món del capital ha anat incrementant el poder i els beneficis, amb l'ajuda dels Estats a costa del món del treball. Per això els primers han anat vivint millor a costa que altres (la majoria de la ciutadania que obté les rendes del treball) visquin pitjor. Això és el que s'anomenava, i hauria de continuar anomenant-se, explotació".

Foto: Raphaël Thiémond

El nom de la cosa, o per què en diuen amor quan volen dir sexe?

Com pot la ciutadania aguantar uns abusos tan grans i tan continuats als seus drets? La resposta és complexa, però un dels factors que ho expliquen millor és el nom que donem a les coses. Mary Pop-pins cantava que la pitjor medecina amb sucre passarà. Una cosa semblant passa amb les paraules: hi ha denominacions insuportables i altres que, amb la mateixa realitat darrere, ens fan acceptar el que és inacceptable perquè obstaculitzen prendre consciència de la realitat tant com afavoreixen seguir el camí

trillat de les veritats oficials. “L’ortodòxia és la inconsciència”, va escriure George Orwell. La llengua té una eina molt adequada per a això, que es diu *eufemisme* (literalment, “que sona bé”), i que aconsegueix que no grinyoli a l’orella allò que, malgrat tot, atempta contra el sentit comú i la decència més elemental.

El nom de les coses i com es relata allò que passa sempre ha estat un vigorós instrument del poder. Tal com explica Humpty Dumpty a Àlícia, qui mana és amo de les paraules. “El vestit nou de l'emperador” és un conte d'Andersen que il·lustra molt bé aquest assumpte i com respondre-hi: el nen que crida

“El rei va despullat!” desfà el nus de la tirania. Dir les coses pel seu nom sempre ha estat emancipador.

Carlos Fonseca inclou al final del seu llibre *Tipos infames. Los políticos, banqueros y empresarios que se están forrando con la crisis* un “Breu diccionari polític de la crisi” en el qual denuncia la perversió interessada del llenguatge per emascarar la realitat. “Tinguin present”, adverteix “que *eufemisme* rima amb *cinisme*”.

Aquests són alguns exemples del diccionari de Fonseca, reproduïts amb el seu permís.

Diuen...	Però significa...
Reglamentació fiscal extraordinària	Amnistia fiscal
Esforç i exercici de responsabilitat del Govern	Abaixar les pensions
Alineament de les retribucions a les condicions específiques de les empreses	Abaixar els salaris
Acord de flexibilitat	Abaixar els salaris
Economia de mercat	Capitalisme
Tiquet moderador sanitari	Copagament sanitari
Facilitar la gestió activa del patrimoni danyat de les entitats financeres	Donar diners públics als bancs fallits
Procediment d'execució hipotecària	Desnonament
Flexibilitat laboral	Acomiadament lliure i gratuït
Actius adjudicats	Embargaments
Mobilitat exterior	Emigració per falta de feina
<i>Minijob</i>	Feina escombrària
Austeritat	Empobriment de la població
Impacte asimètric de la crisi	Guanyen els rics i perden els pobres
Despenjament	Incomplir els convenis signats
Solucions habitacionals	Minipisos
Baixes incentivades	O te'n vas o et fem fora
Emprenedor	Aturat que es fa autònom
Externalització de serveis públics	Privatització
Reptes o desafiaments	Problemes

Antisistema	Qui defensa els serveis públics
Racionalització laboral	Precarització del treball
Ajudes als estalviadors	Rebaixes fiscals per als més rics
Reformes estructurals necessàries. Racionalització de la despesa pública. Optimització de recursos. Mesures d'estalvi.	Retallades
Reforma del sistema financer	Rescat de la banca
Ajustament tarifari	Pujada de la llum
Retraïment de la paga	Supressió de la paga extra als funcionaris
Desacceleració. Desacceleració transitòria. Desacceleració accelerada. Desacceleració econòmica relativament sincronitzada, relativament homogènia. Conjuntura econòmica clarament adversa. Deteriorament del context econòmic. Escenari de creixement debilitat. Les coses van clarament menys bé.	Crisi

El capitalisme industrial s'ha convertit en financer (el 93% de l'economia no està vinculat a la producció de béns o serveis, sinó a l'especulació). Per això la fase actual es denomina "de casino", que en l'àmbit social comporta el que David Harvey anomena un procés d'"acumulació per desposseïció", caracteritzat per la mercantilització i la privatització de béns i serveis que, pel seu caràcter públic o comú, anteriorment estaven tancats al mercat. La privatització de l'espai i dels béns públics i el desmantellament de l'Estat del benestar signifiquen que l'espai de la política l'ha ocupat el mercat. "Avui tenim", diu Bauman, "un poder que s'ha tret de sobre la política i una política desposseïda de poder". Es configura així una globalització en la qual, com va avançar fa anys Petrella, els poders reals són els financers, que ningú no ha escollit, i els poders "públics" són els seus capatassos, que malversen així la seva legitimitat i perden el sentit. De garants de drets es converteixen en legitimadors de privilegis.

Aquests anys de polítiques d'austeritat, de retallada de la despesa i dels drets bàsics, han fet encara més gran la bretxa social. Els re-

ursos públics –és a dir, de tota la ciutadania– s'han anat reduint, per enriquir mans privades, la qual cosa comporta una gran descapitalització. Empreses públiques que se sagnen amb fons públics i van després a mans privades, polítiques que afavoreixen les grans corporacions i deixen la ciutadania indefensa, rescats de bancs que treuen milions d'euros de l'erari públic, procedents de retallar inversions socials, alhora que les mateixes entitats financeres deixen sense casa –i endeutades de per vida– milers de persones.

Potser aquesta preferència pels grans explica que polítics de quasi tots els colors, un cop acabada la seva etapa pública, acabin ocupant llocs rellevants a les mateixes empreses o asseient-se als seus consells d'administració, amb uns sous ben substanciosos. És el que s'anomena "portes giratòries", que connecten els espais públic i privat, per a benefici de les classes dirigents, a vegades amb actuacions legals (al cap i a la fi, els qui fan les lleis són els qui transiten per aquestes portes), però no legítimes (el llibre esmentat de Carlos Fonseca ho explica amb xifres i detalls).

Juntament amb l'abundància de casos de corrupció en les classes dirigents i en els polítics, un gran frau fiscal i polítiques abusives han confluït en una mena de ruptura del pacte social i en la desconfiança en les institucions. La indignació s'ha concretat en un crit adreçat al centre de gravetat de la democràcia representativa: "Que no ens representen, que no".

5. Defensa dels DDSS i construcció de ciutadana

La situació descrita ha caigut sobre una ciutadania en la qual es va estenent la consciència que no és obligatori resignar-se perquè “un altre món és possible”. El Fòrum Social Mundial, que va popularitzar aquest eslògan des de la primera edició (Porto Alegre, gener de 2001), ha significat la mobilització d'importants sectors de la ciutadania, la presa de consciència del seu poder i de la seva responsabilitat en els assumptes comuns. Les polítiques governamentals per fer front a la crisi han indignat una població propícia a passar a l'acció, tal com van posar de manifest el 15-M (vegeu el *Global Express* núm. 18, “La rebel·lió de les places”) i tots els moviments que li donen continuïtat.

A poc a poc creix la consciència que totes les lluites són la mateixa lluita: locals i globals, minoritàries i majoritàries, pels drets socials i pels drets civils. La resposta a la situació de pèrdua de drets socials és inseparable de la reconstrucció del pacte social. Però no en els mateixos termes. No es tracta de tornar a cap moment anterior, perquè els temps són uns altres, i perquè d'aquelles noces vénen aquests confits. Cal redefinir els termes del pacte social, de manera que, com assenyala Juan Torres López (*Contra la crisis, otras economías y otros modos de vivir*), “els ciutadans tinguin prou poder per assegurar que les seves preferències democràtiques expressades es converteixin en decisions.

El que passa avui és el contrari: les preferències dels rics són les úniques que ho aconsegueixen”.

El camí és establir nous consensos, nous significats per a conceptes com “cohesió social”; redefinir, en la pràctica, el paper de les institucions (i establir mecanismes que en garanteixin el compliment), dels moviments socials i el del conjunt de la societat civil “serà crucial per redefinir un futur basat en l'equitat, la justícia social i mediambiental i la solidaritat” (Oscar Mateos), així com per crear nous contrapoders.

Foto: Fotomovimiento

Resistències ciutadanes

La ciutadania indignada se sol valer de formes de protesta tradicionals dels moviments proletaris, de la tradició no violenta i d'altres que la imaginació va dictant.

La **vaga** és el recurs tradicional de la classe obrera per reivindicar, quan s'esgoten les negociacions, o per forçar-les, o per fer pressió quan estan en curs. Tot i que la primera vaga de la qual es té notícia data de l'Antic Egipte, com a forma de lluita està vinculada a la Revolució Industrial. L'auge de la socialdemocràcia al segle xx va significar la legalització dels sindicats i el reconeixement del dret de vaga. La idea és interrompre la producció –és a dir, els beneficis– per forçar el patró a acceptar les reivindicacions, de manera que la durada és un element significatiu. El problema és que també s'interrompen els salaris, la qual cosa converteix les vagues de llarga durada en una guerra de resistències. Aturades com la mantinguda pels treballadors i treballadores de la fàbrica de Panrico (Santa Perpètua de Mogoda, Barcelona) al llarg de vuit mesos (tardor de 2013–mitjan de 2014) són difícilment sostenibles. Una de les respostes tradicionals del moviment obrer han estat les caixes de resistència, nodrides de la solidaritat dels treballadors per ajudar a subsistir en cas de vagues de llarga durada.

De gran tradició pacifista és la **vaga de fam**, que consisteix en el fet que una persona o un grup deixa d'ingerir aliments per reivindicar un dret o denunciar una situació. Gandhi va fer nombroses protestes d'aquesta mena en la seva lluita per la independència de l'Índia. A Espanya, va agafar rellevància a començament dels anys 90 per les mantingudes per membres de la Plataforma 0,7% reivindicant més

compromisos governamentals amb la cooperació internacional. Jaume Sastre, un professor balear, ha mantingut diverses vagues de fam per pressionar el Govern insular a negociar amb els docents i, en darrer terme, per reivindicar una educació de qualitat.

Les **marxes** també tenen una gran tradició no violenta, especialment la marxa de la sal, en la qual Gandhi i els seus seguidors van recórrer 300 quilòmetres per protestar pel monopoli anglès sobre la producció i la comercialització de la sal. El maig de 2014, van confluïr a Madrid marxes per la dignitat precedents de tot l'Estat protestant per les polítiques governamentals i reivindicant “pa, treball i sostre”.

Scratch és el terme anglès que designa les ratllades que es produeixen als mobles o al terra en arrossegar alguna cosa sobre la seva superfície. En el “diccionari” de l'activisme significa seguir algú al seu domicili o al seu lloc de treball per denunciar algun abús o per pressionar en un sentit determinat a qui té capacitat de decidir. L'ús polític de la paraula va néixer a l'Argentina l'any 1995 per denunciar davant l'opinió pública els botxins de la dictadura que havien quedat impunes. A l'Espanya de la crisi, ha estat utilitzat sobretot per la PAH davant els qui tenen alguna responsabilitat en els milers de desnonaments.

L'**objecció de consciència** és el rebuig al compliment d'una norma o llei perquè es considera incompatible amb les creences d'una persona. Es basa en el fet de considerar que l'imperatiu a seguir la pròpia consciència s'ha d'anteposar a qualsevol obligació legal i, en principi, no posa en qüestió ni pretén canviar aquesta norma. La Constitució Espanyola reconeix genèricament en l'Article 30 aquest dret, pendent de ser regulat en la llei corresponent. Tot i

així, l'única llei que s'ha elaborat al respecte és la que regulava l'objecció de consciència al servei militar obligatori i que establia la prestació social obligatòria, de manera que, en la pràctica, aquest dret no pot ser exercit legalment.

La **desobediència civil** consisteix a no acatar una norma de compliment obligat perquè es considera que no és justa, assumint les conseqüències que aquesta transgressió pugui comportar. Es basa en la distinció entre legalitat i justícia. És un acte polític, atès que l'objectiu és modificar l'ordre jurídic per assolir unes cotes més altes de justícia i de llibertat per a tota la societat, que s'ha d'exercir de forma conscient, pública i pacífica. L'adjectiu “civil” pretén posar de manifest que és un acte de responsabilitat ciutadana. Pràcticament amb el mateix significat, existeix el terme **insubmissió**, que posa l'accent en l'exercici de llibertat que representa no sotmetre's al que es considera injust.

Són formes de **resistència civil**, de llarga tradició en els mètodes de lluita no violenta, com el boicot i la vaga, entre altres. En el segle XVI, Étienne de la Boétie, en el seu *Discurs de la servitud voluntària*, la descriu amb claredat: “No vull que el forceu [el tirà], ni que el feu baixar del seu lloc: n'hi ha prou que no el sostingueu més; i el veureu com un gran colós al qual s'ha tret la base i cau pel seu propi pes i es trenca”. Tres segles més tard, Henri Thoreau escriu en *Del deure de la desobediència civil*: “Hi ha lleis injustes. Ens acontentarem obeint-les o intentarem corregir-les i continuarem obeint fins que ho aconseguim o, més aviat, les transgredirem de seguida?”

Els objectius són tan ambiciosos que es fa necessari treballar en diferents àmbits: global, europeu i estatal.

- a. En l'àmbit global, és necessari avançar cap a la construcció urgent d'institucions realment capaces de governar la globalització i d'establir noves regles de joc als poders financers que garanteixin l'equilibri entre l'àmbit polític i l'econòmic.
- b. En l'àmbit europeu, és urgent recuperar l'esperit del projecte europeu original, basat en valors com l'equitat o la solidaritat i sobretot en la necessitat que sigui un veritable contrapès de la doctrina neoliberal.
- c. En l'àmbit estatal, és necessari millorar l'eficiència del sector públic (fonamental per al procés de cohesió social), però també establir prioritats amb un rostre humà (moratòria als desnonaments i aprovació de la dació en pagament, per exemple). [Papeles 217. Oscar Mateos]

En tots aquests àmbits es perfilen quatre **línies d'acció**, que alhora són quatre vies de compromís personal.

- **Resistència i denúncia:** és a dir, treballar per agrupar ciutadans que s'indignen davant una injustícia i decideixen oposar-s'hi, des de la lluita contra els desnonaments, passant per la defensa de la sanitat pública, fins a l'auditoria ciutadana del deute.

De la indignació per un tema que afecta personalment, es passa a la indignació per un model de societat que dificulta la vida a la majoria de la gent i especialment als més febles. A partir d'aquí, s'articulen plataformes i col·lectius ciutadans per resistir i donar respostes adequades.

- **Construcció d'alternatives:** promoure projectes col·lectius que són escola de democràcia i participar-hi. La majoria d'aquests projectes tenen a veure amb la democràcia en l'economia: cooperatives de consum, cooperatives de treball associat, assemblees de barri, etc. Són estructures de nivell intermedi fonamentals, ja que, alhora que es van construint respostes a la injustícia que els ha donat origen, s'exerciten i es practiquen valors que són la base per a la regeneració democràtica, i es desenvolupen noves formes de participació i d'acció política.

- **Conscienciació (consciència + acció) ciutadana:** sense un canvi de mentalitat personal, de les idees sobre el món o la societat, resulta impossible el canvi social. Aquest canvi inclou les actituds,

el coneixement i la informació, la capacitat crítica i la capacitat de compromís i de solidaritat. Només les persones que transiten per aquesta mena de processos poden contribuir a la recuperació democràtica en tots els àmbits.

- **Local i global:** un món ample, però no aliè: aprofundir en la consciència que, encara que els problemes siguin molt grans i complexos i d'abast global, les accions locals, tot i que parcials, tenen un impacte. El repte és construir la democràcia global, perquè és en aquest àmbit on es mouen les regles del poder econòmic, però només es construirà des de la ciutadania global que treballa en xarxa, que fa pressió, etc. I aquí resideix precisament la importància de les accions locals.

Aquestes quatre línies d'acció tenen un nou instrument de comunicació i activisme que està sent clau per a la capacitat de mobilització i d'incidència: les xarxes socials. Un instrument que també comença a ser clau en la generació de consciència crítica i d'una nova personalitat ciutadana. (Papers CiJ 215. Elvira Durán)

La tasca és immensa; la bona notícia és que no s'ha de començar: molta gent ja hi està posada.

Foto: Manuel

6. Sí que es pot. Alternatives en marxa

Foto: Julien Lagarde

Aquests desenvolupaments no es deuen a lleis de la naturalesa o a lleis econòmiques o a altres forces impersonals, sinó al resultat de decisions específiques dins d'estructures institucionals que els afavoreixen. Això continuarà, llevat que aquestes decisions i aquests plans es reverteixin mitjançant acció i mobilitzacions populars amb compromisos dedicats a programes que abracin des de remeis factibles a curt termini fins a altres propostes a més llarg termini que qüestionin l'autoritat il·legítima i les institucions opressives entre les quals resideix el poder. És important, per tant, accentuar que hi ha alternatives. (Noam Chomsky. Pròleg a *Hay alternatives*, de V. Navarro, J. Torres y A. Garzón)

A *Tipos infames*, Carlos Fonseca conclou que “l'única porta de sortida és la indignació; l'única possibilitat de canvi, la protesta; l'única esperança de futur, la voluntat innegociable de canviar aquesta societat injusta”. Molta gent ha posat fil a l'agulla per, des de la indignació, protestar i construir alternatives.

Estan sorgint un gran nombre d'iniciatives socials i econòmiques que

dibuixen un model d'economia, de política, de societat, en suma, basat en valors socials i cooperatius imprescindibles per avançar cap a una situació de més justícia social i mediambiental, cap a un model que superi la lògica capitalista.

En gran mesura és la gent que va omplir les places en aquell ampli moviment que es va anomenar 15-M, al qual alguns van vaticinar una vida molt curta. No ha estat així. Amb molta menys visibilitat mediàtica, continua viu en assemblees locals i alimentant molts d'aquests col·lectius que de cap manera no són realitats estanques, sinó que estan interconnectats per vasos comunicants molt transitats. A vegades, reclamacions específiques conciten la solidaritat de tot el col·lectiu; altres vegades, uneixen forces en àmplies convocatòries, com les “marxes per la dignitat” que recorren les carreteres i les ciutats (22M) o encerclen les institucions (21J), amb el lema “Pa, treball i sostre”. Algunes de les reivindicacions no tan sols han encerclat els parlaments, sinó que estan aconseguint formar-ne part, per mitjà de noves plataformes electorals i partits.

Tot i que cada col·lectiu presenta reivindicacions específiques (accés a un habitatge digne, renda bàsica, accés universal a una sanitat de qualitat, etc.), comparteixen reclamacions de fons, sovint de manera explícita, i així construeixen sinergies que posen cada cop més de manifest que els problemes concrets apunten a mals de fons i que, per conseqüent, no es tracta tant d'apedaçar el vestit com de fer-ne un de nou. La metàfora no és gratuïta: des de l'inici, cada col·lectiu s'ha anat identificant amb samarretes d'un color identificatiu, que conformen un paisatge plural, multicolor i complex.

Foto: Emilio Vaquer

Les principals reivindicacions compartides són:

- Drets bàsics
- Defensa del que és públic
- Democràcia participativa, política i econòmica
- Justícia econòmica

La “**Marea Verda**” (<http://mareaverdemadrid.blogspot.com.es>) va néixer a Madrid el juliol del 2011, i s'ha convertit en el moviment en defensa d'una educació pública de qualitat, amb plataformes per tot l'Estat, que omplen de samarretes verdes (grogues a Catalunya, “Marea Grogua”: <http://mareagroga.blogspot.com.es>) els carrers, fent honor al seu nom, com una veritable marea, que reclama el dret a l'educació.

La “**Marea Blanca**” (www.rebelmouse.com/MareaBlanca) agrupa els col·lectius que defensen la sanitat pública i protesten amb les retallades i les privatitzacions. També va sorgir a Madrid, quan el Govern autonòmic va presentar un pla de privatització de sis hospitals i de 27 centres de salut. S'ha anat estenent per tot l'Estat i entre els èxits obtinguts hi ha aconseguir que el Govern madrileny desistís dels seus plans privatitzadors.

Foto: Imagen en Acción

Han sorgit altres mareas, com la “**Marea Vermella**” (recerca) i la “**Marea Taronja**” (serveis socials) identificant amb diferents colors diverses reivindicacions temàtiques, que no són sinó diferents aspectes d'una mateixa reivindicació dels drets socials, tal com es

posa de manifest quan s'uneixen en convocatòries que converteixen els carrers en un arc de Sant Martí ciutadà.

El novembre del 2011, els “**iaioflautes**” van fer la primera acció col·lectiva, ocupant una sucursal del Banc de Santander a Barcelona. Van començar defensant les seves pensions, però en poc temps es van convertir en un col·lectiu molt actiu sempre en defensa de drets socials.

El moviment per una **renda bàsica** (www.redrentabasica.org/cat) reivindica que tota persona sigui pagada per fons públics com un dret de ciutadania (vegeu el requadre).

[des]Banka (<http://desbanka.org>) neix com a “front ciutadà contra el poder financer” per lluitar contra els abusos de la banca i contra les conseqüències d'un sistema financer injust. Reivindica que els serveis financers siguin serveis públics i socials (equiparables a la sanitat i l'educació), atès que són un instrument necessari per fer possibles projectes de vida personals i una economia productiva.

El moviment pels **pressupostos participatius** (www.presupuestos-participativos.com) treballa perquè els pressupostos públics es facin amb la participació directa de la ciutadania, de manera que responguin a les seves demandes i a les seves prioritats. Més enllà de constituir una eina de control financer, volen ser un instrument de democràcia participativa. Nascuts en el Fòrum Social de Porto Alegre, ja s'han posat en marxa en un bon nombre de municipis.

Democràcia real ja! (www.democraciarealya.es) és una plataforma que dona suport i promou accions a favor d'una societat més democràtica i més justa. Com molts d'aquests moviments, s'articula en grups locals, unint els objectius globals a partir de prioritats i de problemes arrelats en el territori.

Foto: Elena Cabrera

Foto: Arribasqueluchan

Són només unes quantes mostres dels in comptables moviments, col·lectius i plataformes que articulen poder ciutadà. Juntament amb aquestes, d'àmbit més ampli, encara hi ha més iniciatives locals, a vegades nusos de plataformes estatals, a vegades amb caràcter propi. Un exemple d'això últim es troba al municipi barceloní de Figaró, governat des de fa deu anys per una assemblea de veïns que practiquen una radical democràcia participativa, un dels pilars bàsics de la qual són els pressupostos participatius. El documental *El repte de governar entre veïns* dona compte de l'experiència.

A més de reivindicacions de fons, aquests moviments comparteixen mètodes de democràcia radical. Les seves vies de lluita són els tradicionalment no violents: vaga, desobediència civil, insubmissió, manifestacions, etc., juntament amb altres de més innovadors i imaginatius.

I, en definitiva, tenen com a denominador comú dur a la pràctica una cosa essencial per a la democràcia: que la política no és només ni principalment assumpte dels partits, sinó de la ciutadania, que és en qui resideix la legitimitat.

Si ens organitzem, podem

La prehistòria de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) es troba a V de Vivienda, un moviment nascut a Barcelona que protestava al carrer per denunciar les dificultats dels joves per accedir a l'habitatge. Veient venir l'esclat de la bombolla immobiliària, el febrer de 2009 convoquen una reunió a la qual es presenten unes 60 persones. Així neix la PAH.

El grup impulsor no volia crear una oficina per proporcionar assistència a la gent afectada, sinó mobilitzar-la, que coneguessin els seus drets i hi lluitessin. La realitat, però, era una altra: "Esperàvem trobar-nos molta gent enfadada perquè hi havia hagut una estafa, un engany massiu per part del Govern, dels bancs, però ens vam trobar gent devastada. No podien

Foto: Joan Luzzatti

ni parlar. Sentien culpa, vergonya", explicava Ada Colau, la portaveu en el moment en què la PAH feia cinc anys. El suport legal i informatiu va ser important, però l'ocasió de trobar-se amb persones amb experiències semblants va tenir un efecte de reconeixement, d'apoderament, decisiu en el recorregut de la Plataforma. Aquesta terapèutica recuperació de l'autoestima va fer que passessin d'afectats a activistes, que s'informessin a fons i passessin a l'acció. "Qui defensarà millor el teu cas que tu mateix?", es preguntava l'Ada en una entrevista. "Ni el millor dels advocats. Aquesta és una de les claus de l'èxit de la plataforma". A partir d'aquí es va anar expandint, i les persones afectades van començar a crear plataformes a les seves localitats. El febrer de 2014, quan es complia el cinquè aniversari, hi havia 200 PAH en tot l'Estat, i no paren de créixer.

L'any 2010 posen en marxa la campanya "Stop Desnonaments", que inicia la vida pública de la PAH. El 3 de novembre, uns 30 membres acu-

deixen a la Bisbal del Penedès per intentar impedir el desnonament de Lluís Martí, un mecànic a la cinquantena amb un fill de nou anys al seu càrrec, sense feina i amb una prestació social de només 426 euros que devia uns 100.000 euros a Catalunya Caixa. El desnonament es va aturar el primer dia i, després de diversos intents posteriors, va ser suspès de manera indefinida. Era la primera victòria pública de la Plataforma, seguida de moltes més a Catalunya.

L'any següent, impulsa una Iniciativa Legislativa Popular (ILP) perquè s'admeti que els hipotecats donin l'habitatge als bancs com a pagament per la resta del deute, acció que es coneix com a dació en pagament. El procediment de la Iniciativa Popular, regulat per una llei orgànica de 1984, permet que la proposta d'uns ciutadans sigui considerada pel Congrés de Diputats, per a la qual cosa es necessiten almenys 500.000 signatures. La Plataforma en va aconseguir 1.402.854. La ILP entra al Congrés, però la majoria

Foto: Fotomovimiento

Foto: Imagen en Acción

Foto: Fotomovimiento

absoluta la descafeïna i la desnaturalitza. No obstant això, va resultar un pas decisiu perquè calin en la ciutadania l'abast i les causes del problema.

A principi del mes de maig, la PAH havia paralytitzat 1.135 desnonaments i havia reallotjat gairebé 1.200 persones. Amb motiu del cinquè aniversari, feia balanç: “Milers de dacions en pagament, condonacions i lloguers socials aconseguits en aquests anys, conquerits amb un gran esforç, batallant cas a cas, setmana rere setmana, gràcies a milers d'heroïnes i herois anònims

que es deixen la pell en aquest moviment. (...) El suport de l'opinió pública. Una Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per la dació en pagament i el lloguer social que va recollir un milió i mig de signatures. El suport dels jutges, del Parlament Europeu i fins i tot de les Nacions Unides. La nostra denúncia ha arribat a la premsa internacional, des del *New York Times* o la BBC fins a Al Jazeera, passant pel Japó, Rússia o Finlàndia”. Com ells mateixos reconeixen, “coses que fa cinc anys ens deien que eren impossibles”.

Les claus d'aquests èxits, segons la

Plataforma, són:

1. Crear espais d'experiència compartida en els quals les persones assumeixin per si mateixes que els seus problemes no són qüestions individuals sinó col·lectives.
2. L'enfocament de drets: s'estan vulnerant els drets de totes i tots nosaltres, i l'Estat està incomplint els seus compromisos i obligacions en permetre la vulneració sistemàtica de drets humans, o fins i tot sent-ne còmplice.
3. Generar apoderament per mitjà d'eines que capacitin la gent,

Foto: Imagen en Acción

de manera que puguem defensar-nos per nosaltres mateixos, sense haver de delegar en ningú.

4. Solidaritat i suport mutu, de manera que mai ningú més no se senti sol/a.
5. La PAH és un dispositiu senzill i fàcil de replicar, amb molt pocs

requisits: assembleari, partidista i independent, gratuït i pacífic. Qui vulgui formar una PAH té tots els materials necessaris a la web.

6. Una aposta per la comunicació, en el sentit més ampli. La PAH vol ser un instrument real per a la majoria social afectada per l'estafa hipotecària, per la qual cosa parla el llenguatge de la gent i fa servir tots els mitjans possibles per comunicar, ja siguin tradicionals o alternatius, així com les noves xarxes socials.
7. Una estratègia complexa, que articuli objectius a curt, mitjà i llarg termini, així com múltiples nivells: interpel·lació a les Administracions, accions judicials, incidència internacional, acció directa i desobediència civil com a mecanisme d'autotutela dels drets vulnerats.

El problema de l'habitatge no s'ha resolt; el procés continua, però

l'experiència d'aquest moviment mostra, malgrat l'assetjament i els intents de desprestigi, que "sí que es pot: que som majoria i, si ens organitzem, tenim molt més poder del que ens havien fet creure".

<http://afectadosporlahipoteca.com/>

Per saber-ne més

(segueix a la pàgina següent)

Informes

- **Tant tens, tant pagues?** Informe Oxfam Intermón núm. 35
www.oxfamintermon.org/sites/default/files/documentos/files/TantoTienesTantoPagas.pdf
- **Governar per a les elits. Segrest democràtic i desigualtat econòmica.** Informe Oxfam
<http://opcions.org/revista>
- **Crisi, desigualtat i pobresa.** Informe Oxfam Intermón núm. 32
www.oxfamintermon.org/sites/default/files/documentos/files/Informe_IO_Crisis_desigualdad_y_pobreza_300113.pdf
- **El cost humà de l'austeritat: la gent pobre paga per una crisi que no ha causat.** Informe de Càritas Europa
www.caritas.eu/the-human-cost-of-austerity-poor-people-paying-for-a-crisis-they-did-not-cause
- **Exclusió i desenvolupament social.** Fundació FOESSA i Càritas, 2012
www.caritas.es/imagesrepository/CapitulosPublicaciones/4314/EXCLUSION%20Y%20DESARROLLO%20SOCIAL.%20Versi%C3%B3n%20digital.pdf

Llibres

- **La economía desenmascarada. Del poder y la codicia a la compasión y el bien común.** Manfred Max-Neef i Philip B. Smith. Icaria, 2014.
- **Contra la crisis, otra economía y otro modo de vivir.** Juan Torres López. Ediciones HOAC. Madrid, 2011.
- **Tipos infames. Los políticos, banqueros y empresarios que se están forrando con la crisis.** Carlos Fonseca. Temas de Hoy. Madrid, 2014.
- **Hay alternativas. Propuestas para crear empleo y bienestar social en España.** Vicenç Navarro, Juan Torres López i Alberto Garzón. Pròleg de Noam Chomsky. Sequitur, 2011. (www.attac.es/uploads/Hay-alternativas-web.pdf)

Global express pretén generar preguntes entre els i les alumnes sobre allò que expliquen els mitjans de comunicació. Es tracta de promoure una visió crítica de la realitat, que els permeti comprendre l'estat del món i, en especial, la situació del món en desenvolupament.

Dossier informatiu: **Araceli Caballero**

Activitats i guia didàctica: **Israel García, Marga Florensa, Quique Porcar, Jordi Sant, Anna Duch i Begoña Carmona**

Disseny i edició: **Estudi Lluís Torres**

Il·lustracions: **Xavier Gàndara, Peix**

Traducció: **Albert Nolla**

Coordinació: **Anna Duch**

Per saber-ne més

(ve de la pàgina anterior)

Articles

- “Lo que no se dice sobre el crecimiento de las desigualdades sociales”. Vicenç Navarro. *Público*, 27 de febrer de 2014
<http://blogs.publico.es/dominiopublico/9270/lo-que-no-se-dice-sobre-el-crecimiento-de-las-desigualdades-sociales/>
- “El dramático deterioro de la España y la Europa social”. Vicenç Navarro. *Público*, 3 d'abril de 2014
blogs.publico.es/dominiopublico/9605/

Fulletons

- “Canvi d'època, canvi de rumb? Aportacions i propostes des dels moviments socials”. Oscar Mateos i Jesús Sanz. *Quaderns CiJ* núm. 186
- *Papers CiJ*
(www.cristianismeijusticia.net/papers/):
  - “Cap on va la democràcia?” núm. 215
  - “Cap a un nou contracte social” núm. 217
  - “El negoci de la salut” núm. 219
  - “Crònica d'una crisi anunciada” núm. 191

Audiovisuals

- *La doctrina del shock*. Naomi Klein, 2009
www.youtube.com/watch?v=Nt44ivcC9rg
- *El capital*. Constantin Costa-Gavras, 2012
- *El repte de governar entre veïns*
proyectofigaro.wordpress.com

Pàgines web

- Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals www2.ohchr.org/spanish/law/cescr.htm
- On van els meus impostos? www.dondevanmisimpuestos.es
- Plataforma d'Afectats per la Hipoteca www.afectadosporlahipoteca.com
- Marea Verda www.mareaverdemadrid.blogspot.com.es
- Marea Blanca www.rebelmouse.com/MareaBlanca
- Renda bàsica www.redrentabasica.org
- [des]Banka www.desbanka.org
- Pressupostos participatius www.presupuestosparticipativos.com
- Democràcia real ja! www.democraciarealya.es

Visita la nostra web i descarrega't el Global express!

www.kaidara.org

OXFAM Intermón

núm. 20 Drets socials
núm. 19 Sistema alimentari
núm. 18 Revoltes socials
núm. 17 Crisi econòmica global
núm. 16 Címera de Copenhaguen
núm. 15 Agrocombustibles
núm. 14 Consum
núm. 13 Turisme
núm. 12 Petrolí
núm. 11 Pobresa

núm. 10 Canvi climàtic
núm. 09 Emergència i solidaritat
núm. 08 Jocs Olímpics
núm. 07 Democràcia
núm. 06 Armamentisme
núm. 05 Àfrica i sequera
núm. 04 Iraq
núm. 03 Címera de la Terra
núm. 02 Argentina en crisi
núm. 01 Afganistan